

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Pes jako přítel, pes jako terapeut

Dog as a friend, dog as a therapist

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Autor:

prof. PhDr. Beáta Krahulcová, CSc.

Emma Branbergerová

Praha 2017

Poděkování

Nejvíce děkuji paní profesorce Beátě Krahulcové za odborné vedení a pochopení. Také za možnost konzultace přes email. Dále velice děkuji paní Olze Kapkové ze zapsaného spolku Tam, kde zvířata pomáhají, že mi umožnila vidět canisterapii v praxi u různých klientů a paní Holasové, za obohacení mé práce o přínosný rozhovor. Děkuji také mé rodině a přátelům, za podporu a motivaci.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Pes jako přítel, pes jako terapeut“ vypracovala samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 30. 6. 2017

Podpis autorky

Anotace

Rozdělila jsem text na čtyři hlavní kapitoly. Vliv psa na lidskou psychiku, Zooterapie, Vodící a asistenční psi a Canisterapie. Podle mého názoru takhle shrnují způsoby, jak může pes člověku terapeuticky nebo asistenčně pomoci. Jako první mě uvedla do tématu kniha *Pes lékařem lidské duše* od MUDr. Lenky Galajdové. Odbornějším titulem pro mě byla kniha *Zooterapie ve světle objektivních poznatků* od Prof. MUDr. Miloše Velemínského, CSs. Třetí nepoužívanější knihou byla *Animoterapie aneb Jak nás zvířata umí léčit* od MUDr. Zorana Nerandžiče. Cenným zdrojem pro mě byly také webové stránky jednotlivých organizací (SVVP, Helpes, Pomocné tlapy). Kde jsou k dohledání informace konkrétní i obecné. Vybrala jsem zrovna tyto organizace, protože podle mého názoru jsou nejznámější a největší. V rámci bakalářské práce jsem měla možnost vidět canisterapii v praxi u odlišných cílových skupin klientů. Také jsem měla tu čest vést rozhovor s Míšou Holasovou, která je majitelem dvou vodících psů a zároveň pracovníkem pro Středisko výcviku vodících psů. Zdroje jsem citovala podle ČSN ISO 690.

Klíčová slova

Pes, člověk, klient, terapie, zooterapie, canisterapie

Anotation

I have divided text to the four main chapters I have divided the text in four main chapters: Dog influence on human psyche, Zootherapy, Guiding and assistance dogs and Canistherapy. In my view, i summarize all ways how dog can help a person, therapeutically or by assistance. I was first introduced to the topic with the book:"Pes lékařem lidské duše", written by MUDr. Lenka Galajdová. More scientific title for me was the book, written by Prof. MUDr. Miloš Veleminský CSc., "Zooterapie ve světle objektivních poznatků". The book that i used third most frequently was " Animoterapie aneb Jak nás zvířata umí léčit", by Prof MUDr. Zoran Nerandžič. Also valuable resource for my work were the websites of organizations (SVVP, Helpes, Pomocné tlapky), where can be found general and specific informations. I choosed these organizations, because in my opinion, these organizations are the most famous and largest. As a part of my work, i had a opportunity to see canistherapy in practice at different target groups of clients. I also had the honor of having an interview with Misa Holasova, who is the owner of two guide dogs and a staff member for the "Středisko výcviku vodících psů". Resources kation were made in acordance with ISO 690.

Key words

Dog, human, client, therapy, zootherapy, canistherapy

Obsah

Úvod	1
1. Vliv psa na lidskou psychiku.....	2
1.1. Úvodem o vztahu člověka a psa.....	2
1.2. Historie vývoje vztahu psa a člověka.....	2
1.3. Pes v rodině s dětmi.....	3
1.4. Pes a senior	6
1.5. Psychologické a fyziologické efekty působení psa na člověka.....	6
1.5.1. Fyziologické efekty.....	6
1.5.2. Psychologické efekty.....	7
2. Zooterapie.....	8
2.1. Definice a druhy zooterapie.....	8
2.1.1. Zooterapie dle zvířete	8
2.1.2. Zooterapie dle používané metody	9
2.1.3. Zooterapie dle formy	11
2.1.4. Zooterapie dle účastníků.....	11
2.1.5. Zooterapie dle klientely	12
2.2. Zooterapie a její místo na poli medicíny	13
2.3. Porovnání ústavů sociální péče a domovů pro seniory bez využití a s využitím práce se zvířaty	16
2.4. Mezinárodní zázemí.....	17
2.4.1. Česká republika	19
2.5. Historický vývoj zooterapie.....	19
3. Vodicí, signální a asistenční psi	22
3.1. Definice, rozdíly a využití.....	22
3.1.1. Psi asistenční a balanční.....	22
3.1.2. Psi asistenční průvodcovští.....	22

3.1.3.	Psi asistenční terapeutičtí	23
3.1.4.	Vodící psi	23
3.1.5.	Signalizační psi	23
3.2.	Předvýchova a párování.....	24
3.3.	Organizace pro výcvik asistenčních psů.....	25
3.3.1.	Středisko pro výcvik vodících psů	25
3.3.2.	Helppes.....	27
3.3.3.	Pomocné tlapy	27
4.	Canisterapie	29
4.1.	Definice, techniky a metody	29
4.2.	Cílové skupiny.....	31
4.2.1.	Senioři žijící v domovech pro seniory	31
4.2.2.	Děti	32
4.3.	Pes vhodný pro canisterapii	34
4.4.	Zúčastněné pozorování.....	35
5.	Rozhovor.....	39
	Závěr.....	46

Seznam zkratek

AAA-Animal assisted activities

AAT-Animal assisted therapy

AACR-Animal assisted crisis response

SVVP-Středisko výcviku vodících psů

SONS-Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých

IAHAIO-International association of human animal interaction organization

Úvod

Cílem mojí práce je porovnat, jak funguje sociální služba, při využití psa. V cílových skupinách, na které jsem se zaměřila - osoby se zdravotním postižením, senioři a děti – může probíhat práce s klienty také ti bez psa, ale pes může být nahrazen člověkem. Dalším cílem je zjistit do jaké míry je schopen pes zastoupit člověka. Práci rozdělím na čtyři hlavní kapitoly.

V první kapitole se budu zabývat vlivem psa na lidskou psychiku, kde popíši, jak rozdílně ovlivňuje pes psychiku dítěte, seniora nebo celé rodiny. Dále popíši i jeho fyziologický vliv na člověka.

V druhé kapitole se budu věnovat zooterapii a jejím druhům. Porovnáám ústavy sociální péče a domovy pro seniory, kde využívají nebo naopak nevyžívají možností zooterapie.

Ve třetí kapitole se budu zabývat jednotlivými rozdíly a využitím vodících, signálních a asistenčních psů, jejich předvýchovou a párováním. Dále si kladu za cíl navštívit konkrétní organizace, které se věnují výcviku asistenčních a vodících psů.

Ve čtvrté kapitole se budu věnovat canisterapii, jejím metodám a technikám. Chtěla bych se zaměřit i na rozdíly při práci s dětmi s různými typy postižení. Především bych chtěla vidět canisterapii v praxi, s co nejvíce cílovými skupinami a rozdíly v přístupech k nim.

Práci bych ráda uzavřela kapitolou, ve které se budu podrobně věnovat rozhovoru s uživatelem a přímým aktérem dění v této oblasti sociálních služeb. Rozhovor bude veden s člověkem, který má vodícího psa a pracovníkem z některé z organizací, které se výcvikem vodících nebo asistenčních psů zabývají.

Závěrem mé práce by mělo být zjištění vytyčených cílů, probíhající praxe a také mnoho důležitých poznatků, které budu moci využít ve svém dalším osobním i profesním životě.

1. Vliv psa na lidskou psychiku

V kapitole první popisují, jak pozitivně může vlastnictví psa působit na psychickou a fyzickou kondici. Jaký má pes vliv na seniora, na dítě a v rodině. Zdůrazňuji, že se zde nemyslí pes s canisterapeutickým výcvikem, ale jakýkoliv pes. Přiblížím zde i historický vývoj vztahu psa a člověka.

1.1. Úvodem o vztahu člověka a psa

Asi tím nejčastějším důvodem k pořízení psa je získání věrného přítele a společníka. Přátelství mezi psem a člověkem je v mnoha ohledech srovnatelné s přátelstvím mezi dvěma lidmi, ale stejně tak se může lišit, co do formy a intenzity. Někteří lidé se domnívají, že hluboké citové pouto majitelů ke psům může nahrazovat vztah k dětem nebo životním partnerům. Do jisté míry to může být pravda, ale spíše se potvrzuje, že vlastnictví zvířete a jeho přítomnost zlepšuje existující a pomáhá navazovat nová přátelství.^{1,2}

1.2. Historie vývoje vztahu psa a člověka

Společná historie psa a člověka je datována v rozmezí 10-60 tisíc let. Nicméně nesporné je, že pes byl již pro prehistorického člověka nejen pomocník a společník, ale také hlídal, lovil a pásal stáda. Tento fakt podporují nalezené hroby pohřbených lidí společně se psy. Pes domácí je potomkem prvního domestikovaného druhu tedy vlka. Pes byl domestikován před více než 14 tisíci lety. Jako nejpravděpodobnější motiv pro domestikaci se jeví užívání psů k lovu. Způsob, jakým se dnes chová i váš pes, je výsledkem dlouhodobého procesu domestikace.^{3,4}

¹ GALAJDOVÁ, Lenka. *Pes lékařem lidské duše: aneb Canisterapie*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-789-3.

² MUDr Lenka Galajdová, MRCOG, je profesí lékařka, členka Britské královské lékařské společnosti, autorka knihy *Pes lékařem lidské duše* (1991). Také je profesionální cvičitelkou psů s kvalifikací psychologa zvířat.

³ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, str 27 a 54, ISBN 978-80-7322-109-6.

Některé způsoby chování, přítomné u vlků, se během domestikace vytratily (například některé prvky agresivity). Jiné ztratily svůj původní kontext a psi je využívají ve více situacích (například u štěkání).

Kvůli domestikaci došlo u štěňat k prodloužení socializační periody ve vývoji mláďat. Toto období trvá od tří týdnů do tří měsíců věku, kdy se pes učí komunikovat se svým člověkem, a vytvářejí si základy budoucího vztahu. Pokud si štěně v tomto věku neutvoří patřičné vzorce chování nebo je zanedbáno, těžko se to v pozdějším věku napравuje.⁵

1.3. Pes v rodině s dětmi

Jak ve svém textu konstatuje Lenka Galajdová, lékařka a členka Britské královské lékařské společnosti, přátelství dítěte se psem podporuje jeho rozumový a citový vývoj. Napomáhá k rozvoji sebevědomí a pocitu odpovědnosti. V určitém věku má dítě potřebu vlastnit nějaké zvíře. Četné prosby o pejska, kočku, želvu nebo aspoň křečka, zná asi každý rodič. Pokud by bylo zvíře pořízeno v nesprávné vývojové fázi dítěte nebo je volba zvířete nesprávná, může to vést ke konfliktní situaci v rodině, ba dokonce k zanedbávání zvířete.⁶ Podle webové stránky muj-pes.cz je pes pro dítě vhodným partnerem už v mladším školním věku, není však schopno se o psa starat soustavně a zcela samostatně. Zodpovědný a samostatný přístup se rozvíjí individuálně, většinou však kolem 8-10 roku.⁷

⁴ Prof. MUDr. Miloš Velemínský, CSc., průkopník v oblasti zooterapie v České republice. Spoluzakladatel občanského sdružení HAFÍK, praktikující pediatr, kynolog a zdravotník v oblasti zdravotně sociální problematiky. Na Jihočeské univerzitě jako první prosadil do studijního programu Zooterapii, jako volitelný předmět.

⁵ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, str. 27 a 54, ISBN 978-80-7322-109-6.

⁶ GALAJDOVÁ, Lenka. *Pes lékařem lidské duše: aneb Canisterapie*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-789-3.

⁷ Dítě a pes. *Můj pes* [online]. [cit. 2017-05-12]. Dostupné z: <http://www.muj-pes.cz/zivot-se-psem/dite-a-pes-240.html>

Podle vývojové psychologie je pro dítě do tří let pes jen něčím živým na podívanou a pro zábavu. Normální teplota psa je 37,8 a 39,4°C, tedy vyšší než u člověka.⁸ Proto je hlazení psa relaxační a dokáže snižovat stres. U předškolních dětí má však pes určitou výchovnou funkci. Děti si také se psem více vyhrají, ač je na vzájemný kontakt třeba dohlížet. Kolem osmi let nastává ve vztahu ke psovi zlom, pes získává specifický a nezastupitelný význam. Když dítě dosáhne dvanácti let, působí pes na dítě výchovně právě tím, že mu umožňuje na sebe výchovně působit. Pes rozvíjí dětskou představivost a fantazii, nabízí dítěti napojení se na řád a pevnou kontinuitu dnů. Profesor Reinhold Bergler⁹ z univerzity v Bonnu, zjistil, že mladí majitelé psů jsou méně ohroženi, že sklouznou ke kriminalitě nebo drogové závislosti než mladí lidé bez psů.¹⁰

U jedináčků může pes do určité míry zastupovat sourozence, díky hře se psem může dítě opouštět svůj přirozený egocentrismus. Děti se rády psům svěřují, protože je vyslechnou, neposmívají se a jsou mlčenliví, čímž přispívají k psychické rovnováze dítěte. Pokud dítě žije v rodině, kde oba rodiče pracují a samo má pevně stanovený rozvrh a kroužky, může se dostávat do časového stresu. Pes v tomto případě slouží jako zklidňující element. Také proto, že díky němu nemá dítě tísnivý pocit z prázdného bytu. Pes rovněž podněcuje zodpovědnost vůči živé bytosti a přírodě vůbec.¹¹

⁸ *Měření teploty* [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné z: <http://www.vetonline.cz/mereni-teploty>

⁹ Profesor Reinhold Bergler narozen 24. 1. 1929 v Norimberku, roku 1969 profesorem na katedře sociální psychologie a ředitelem psychologického ústavu University of Bonn v Německu, zakládající člen IAHAIO 1995

¹⁰ GALAJDOVÁ, Lenka. *Pes lékařem lidské duše: aneb Canisterapie*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-789-3.

¹¹ GALAJDOVÁ, Lenka. *Pes lékařem lidské duše: aneb Canisterapie*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-789-3.

Dítě se od rodičů postupně učí, jak se psem zacházet. Vnímají postoj rodičů vůči psům, a jaký postoj má pes vůči nim. Je potřeba, aby rodiče dítěti ukázali, že i pes má svůj režim a osobní prostor, který je třeba respektovat. Zároveň je důležité, aby dítě bylo do péče o psa zapojováno a dostávalo úkoly přiměřené svému věku. Nutné je nastavení rovných podmínek při řešení konfliktu dítěte se psem. Například pokud se pes ožene po dítěti, které ho úmyslně štíplo, musí dítě vidět, že i pes má v rodině zastání a je nutné ho respektovat.¹²

Dále je třeba zmínit situaci, kdy do života doposud bezdětného páru přijde miminko a pes byl do té doby „jedináčkem“. Hrozí zde, že pes bude odsunut na druhou kolej a nebude mu věnována taková pozornost a čas. Pes se ji bude zpravidla snažit získat zpět a bude-li odháněn, nebude mít dítě rád a bude se ho snažit „zbavit“. Pokud dojde až k pokousání dítěte, je to zpravidla chyba rodičů, nikoliv psa, který náhlý nezáměr okolí nedokázal pochopit. Není však nutné dávat automaticky psa pryč, jen je potřeba spojovat přítomnost dítěte pro psa s příjemnými podněty, hodně ho chválit a odměňovat pamlsky.

Také doporučuje se snažit nešidit psa na jeho čase stráveném s páníčky. Jako jsou vycházky, volný pohyb po bytě a společná hra.¹³

„Pes v rodině vyžaduje zvláštní čas, zvláštní finance i hygienická opatření. Pokud jsou tyto těžkosti akceptovány tolika rodinami, je zřejmé, že pes má také svou idealistickou hodnotu, která všechny tyto těžkosti vyvažuje.“¹⁴

¹² GALAJDOVÁ, Lenka. *Pes lékařem lidské duše: aneb Canisterapie*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-789-3.

¹³ GALAJDOVÁ, Lenka. *Pes lékařem lidské duše: aneb Canisterapie*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-789-3.

¹⁴ GALAJDOVÁ, Lenka. *Pes lékařem lidské duše: aneb Canisterapie*. Praha: Grada Publishing, 1999., str. 39, ISBN 80-7169-789-3.

Vlastnictví psa je spojeno s větší rodinnou soudržností, nárůstem společného času, vzestupem rodinné spokojenosti a štěstí. Klidný a vychovaný pes také zlepšuje celkovou atmosféru v rodině a urychluje usmíření, dojde-li v ní k hádce. Často chodí od jednoho k druhému a projevuje nesmírnou radost a úlevu, když je konflikt vyřešen.¹⁵

1.4. Pes a senior

Protože jsou zvířata na člověku závislá, dokážou vracet do života seniora novou zodpovědnost, elán a chuť do života. Dávají mu emocionální jistotu. Vše si trpělivě vyslechnou. Dodávají popud k pravidelnému pohybu, který je prevencí osteoporózy, srdečně-cévních chorob a cukrovky. Vzájemný dotyk je pak důležitým prostředkem vyjádření emocí, působí jako lék na různé psychické strádání. Kontakt se zvířaty zvyšuje regenerační schopnost organismu, zmírňuje žal a zkracuje dobu zotavení.¹⁶

1.5. Psychologické a fyziologické efekty působení psa na člověka

1.5.1. Fyziologické efekty

Profesor Reinhold Berger tvrdí, že každodenní pohyb a citový vztah se psem, působí u člověka jako tělesný a duševní faktor. Pravidelné procházky předcházejí srdečně cévním onemocněním a výkonnost organismu stoupá. Vědci zjistili, že vlastnictví domácího mazlíčka může prodloužit život člověka, až o 15 %.¹⁷

¹⁵ GALAJDOVÁ, Lenka. *Pes lékařem lidské duše: aneb Canisterapie*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-789-3.

¹⁶ GALAJDOVÁ, Lenka. *Pes lékařem lidské duše: aneb Canisterapie*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-789-3.

¹⁷ GALAJDOVÁ, Lenka. *Pes lékařem lidské duše: aneb Canisterapie*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-789-3.

Na univerzitě v Pensylvánii byl proveden devíti měsíční výzkum pod vedením doktora Jamese Serpella¹⁸, který testoval působení psů a koček na zlepšení zdravotního stavu nemocných. První skupina pacientů byla s kočkami na pokoji, druhá chodila se psy na procházku. Po skončení výzkumu bylo zjištěno, že skupina se psy se uzdravovala rychleji než skupina s kočkami.¹⁹

Pokus byl proveden ještě třikrát, vždy se stejným výsledkem. Dá se to vysvětlit tak, že psi mají výraznější mimiku a jsou expresivnější než kočky.²⁰

1.5.2. Psychologické efekty

Podle Katchera²¹ psychiatra z Pennsylvánské univerzity mohou mít psi s ohledem na psychiku tyto schopnosti. Ulevují od samoty, naplňují potřebu o někoho pečovat, podněcují ke zdravému životnímu stylu a vylepšují fyzické zdraví kvůli nutnosti venčení psa. Už jen tyto schopnosti mohou pomoci zbavit se psychické deprese a sociální izolace. Kromě toho mazlení se psem a prožívání určitého pocitu jistoty a bezpečí, pomáhá ulevit od pocitu úzkosti a zvyšuje psychickou stimulaci.^{22,23}

¹⁸ Doktor James Serpell je profesorem etiky a dobrých životních podmínek zvířat na univerzitě veterinárního lékařství v Pensylvánii. Napsal více než 100 odborných článků.

¹⁹ GALAJDOVÁ, Lenka. *Pes lékařem lidské duše: aneb Canisterapie*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-789-3.

²⁰ GALAJDOVÁ, Lenka. *Pes lékařem lidské duše: aneb Canisterapie*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-789-3.

²¹ Aaron Katcher, M.D, 84 let specializuje se na psychiatrii

²² ODENDAAL, Johannes. *Zvířata a naše mentální zdraví: Proč, co a jak*. Praha: Brázda, s. r. o., 2007. ISBN 978-80-209-0356-3.

²³ Odendaal Johannes 1946-2007, získal doktoráty ze zootechnologie, fyziologie, psychologie. Je autorem osmi knih. Má za sebou 14 let veterinární praxe. 10 let byl vedoucím katedry veterinární etologie na univerzitě v Pretorii (JAR).

2. Zooterapie

Kapitolu o zooterapii jsem zařadila z toho důvodu, že práce se psy je její součástí. V této kapitole popíši druhy zooterapie a její metody. Nastíním místo zooterapie v medicíně. Porovnáám Domovy důchodců, kde zvířata používají a ty, které ne. Popíši mezinárodní zázemí a historický vývoj zooterapie ve světě i v České republice.

2.1. Definice a druhy zooterapie

V rámci zooterapie se můžeme setkat s pojmy *animoterapie* nebo *animal terapie*, které mají stejný význam, jako *zooterapie*. Dříve se používal termín *pet terapie*. Podle anglického slova *pet*, jako *zvíře* nebo *mazlíček*. Od tohoto termínu bylo upuštěno v osmdesátých letech dvacátého století, protože je zavádějící, neboť ne všichni mazlíčci umějí léčit. Také se začalo rozlišovat mezi AAT (angl. *animal assisted therapy*) a AAA (angl. *animal asisted activities*).

Zooterapii můžeme definovat jako pozitivní až léčebné působení zvířete na člověka. Zlepšuje motoriku, paměť, komunikaci a zmírňuje stres. Zvíře je zde v roli koterapeuta tedy prostředníka.

Dále dělíme definice podle následujících deseti kritérií.²⁴

2.1.1. Zooterapie dle zvířete

Podle Zorana Nerandžiče²⁵ může být zvířecím terapeutem jak velké zvíře jako kůň, někdy i slon (podle regionálních zvyklostí) nebo běžně se vyskytující domestikovaná zvířata, jako pes, kočka, ale i třeba pták, žába, hmyz aj.²⁶

²⁴ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, str. 30-35, ISBN 978-80-7322-109-6.

²⁵ MUDr. Nerandžič Zoran, srbsko-makedonského původu, vystudoval fakultu Všeobecného lékařství v Praze, pracoval jako gynekolog, rehabilitační lékař, od roku 1993 se zabývá rehabilitací za pomoci zvířat, své zkušenosti uplatil při práci se zdravotně postiženými dětmi v integračních táborech

Kritérium 1 - dle zvířecího druhu

Terapie za pomoci psa (canisterapie), terapie za pomoci kočky (felinoterapie), terapie za pomoci koně (hipoterapie), delfína (delfinoterapie), lamy (lamaterapie), hmyzu (insektoterapie), ptáků (ornitoterapie).

Další využívané druhy zvířat nemají přesné označení. Většinou jsou nazývány opisem, například terapie obojživelníky.

Mezi nejčastější patří malá domácí zvířata (drobní savci, akvarijní rybičky, obojživelníci a plazi). Hospodářská zvířata nejvíce kozy, ovce, ale také prasata.

Často bývá využito různých farem, kde je k dispozici více druhů zvířat. Tímto spojením více zvířat, vzniká specifický směr někdy nazývaný farmingtherapy tzv. terapie praktikovaná na farmách.²⁷

2.1.2. Zooterapie dle používané metody

Kritérium 2 - metoda zooterapie

Aktivity za pomoci zvířat (AAA - Animal Assisted Activities), terapie za pomoci zvířat (AAT - Animal Assisted Therapy), vzdělávání za pomoci zvířat (AAE-Animal Assisted Education), krizová intervence za pomoci zvířat (AACR-Animal Assisted Crisis Response, „KI“) nebo jejich kombinace.

U metody AAA je hlavním cílem aktivizovat klienta, což zahrnuje například motivaci, zlepšování komunikace, odbourávání stresu a nečinnosti. Cíle si stanoví zooterapeut ve spolupráci s personálem. Nejčastějšími klienty jsou senioři v domovech pro seniory, osoby se zdravotním postižením, dětské domovy a speciální školy. Zooterapeut zde spolupracuje s týmem pracovníků pečujících o program ve volném času klienta. Bývají to například pečovatelé, pracovníci terapií nebo vychovatelé či dobrovolníci. Zooterapeut si vede vlastní

²⁶ NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie aneb Jak nás zvířata léčí*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01809-8.

²⁷ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, str. 30-35, ISBN 978-80-7322-109-6.

poznámky, které v případě nutnosti konzultuje s personálem. Tato aktivita vyžaduje přítomnost proškoleného zooterapeutického týmu a odborný dohled z vedení zařízení. Klienti si při tomto druhu aktivity psy hladí a hrají si s nimi.²⁸

U metody AAT je cílem zlepšit psychický nebo fyzický stav klienta a podpořit jeho emocionální a kognitivní funkce. Také má podpořit proces léčby a rehabilitace. Nejčastějšími klienty jsou klienti s tělesným, mentálním nebo kombinovaným postižením a lidé v rekonvalescenci. Zooterapeut se zde stává součástí týmu pracovníků, pečujících o klientovo zdraví. Tým pracovníků se v tomto případě skládá z lékařů, terapeutů, ošetřujícího personálu, sociálních pracovníků, speciálních pedagogů atd. Pokud má zooterapeut příslušné odborné vzdělání, může se zooterapeutický tým skládat jen z daného zooterapeuta a vyškoleného zvířete. Nejtypičtější pro tento typ terapie a klientů je polohování, hlazení a péče o zvíře. Hry s pamětí, pro rozvoj motoriky a řeči. Přítomnost psů a jejich terapie zlepšuje kognitivní funkce u klientů.²⁹

U metody AAE rozšíření nebo zlepšení edukace, výchovy nebo sociálních dovedností. Hlavním cílem je zvýšit motivaci a zájem o učení a osobní rozvoj. Cíle jsou stanoveny pro skupinu nebo individuálně. Například u klientů, kteří mají specifické poruchy učení nebo problémy ve výchově. Další cílovou skupinou jsou studenti běžných škol, kde se jejich výuka dotýká vztahu lidí a zvířat. Kromě zooterapeutického týmu je zde potřeba spolupráce pedagogického personálu nebo rodičů v případě individuálního přístupu. Typickou technikou je zde využívání zvířete jako prostředníka pro výuku hravou formou a s názornou ukázkou. Hraní her rozvíjejících motoriku, komunikaci a motivaci.³⁰

²⁸ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, str. 30-35, ISBN 978-80-7322-109-6.

²⁹ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, str. 30-35, ISBN 978-80-7322-109-6.

³⁰ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, str. 30-35, ISBN 978-80-7322-109-6.

U metody AACR je cílem poskytnutí okamžité pomoci v krizové situaci. Například obětem přírodní katastrofy, teroristického útoku nebo kriminálního činu. Metoda je zaměřena především na bezprostřední odbourání stresu a celkové zlepšení psychického a fyzického stavu klienta skrze uklidňující kontakt zvířete a člověka. Klienty jsou také rodinní příslušníci obětí. Při této konkrétní metodě je od zooterapeutů vyžadována perfektní znalost psychologie a také praxe se širokou škálou klientů. Zooterapeut také musí být schopen samostatné práce v krizovém prostředí a jeho zvíře musí být zvláště odolné vůči stresu. Na místě si dle možnosti zooterapeut zaznamenává svou práci a po skončení zásahu ji vyhodnocuje s ostatními záchrannými složkami. Základními technikami, s nimiž zooterapeut pracuje je empatie, psychologické metody. Motivuje ke komunikaci a interakci, zvíře si hladí pro zklidnění.³¹

2.1.3. Zooterapie dle formy

Kritérium 3 - Forma zooterapie:

Zooterapie může být vedena formou pravidelných návštěv, rezidentního programu, nebo pohybového programu. Může být také zásahem krizové intervence, jednorázové aktivity nebo jejich kombinace.

2.1.4. Zooterapie dle účastníků

Kritérium 4 - způsob práce:

Zooterapie se provádí samostatně nebo ve spolupráci jednotlivých aktérů.

Kritérium 5 - složení pracovní jednotky:

Pracovní jednotka v zooterapii se může skládat pouze z klienta, zvířete a terapeuta nebo může být přítomen navíc i personál.

Kritérium 6 - počet zvířat:

Zooterapie může probíhat v přítomnosti jednoho nebo i více zvířat, vždy ale v přítomnosti zooterapeuta.

³¹ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, str. 30-35, ISBN 978-80-7322-109-6.

Kritérium 7- počet klientů:

Terapie zvířetem je určena pro klienty individuálně i ve skupinové verzi.

2.1.5. Zooterapie dle klientely

Kritérium 8 - analýza cílové skupiny dle věku, pohlaví, diagnózy, vnímání role zvířete ve společnosti

Kritérium 9 - analýza zdravotního stavu:

Podle kritéria 9 je důležité rozlišovat zooterapii také podle aktuálního i dlouhodobého stavu klienta. Je prováděna u klientů zdravých, dočasně nemocných, rehabilitujících, zdravotně postižených, klientů se specifickými poruchami, dlouhodobě nemocných, nebo i klientů v terminálním stádiu nemoci.

Kritérium 10- analýza sociálních vazeb a dynamiky prostředí:

Dalším aspektem, ke kterému je při zooterpii přihlíženo je sociální prostředí klienta a to, zda žije v rodinném, azylovém či ústavním prostředí. Jestli je sám a izolovaný, nebo v ohrožení a opuštěný.³²

Podle Zorana Nerandžiče terapeutický význam zvířat někteří terapeuté velmi přeceňují, jiní je zcela zavrhnou. Nerandžič volí uvážlivý a rozumný přístup. Také nabádá k ohleduplnému chování k ekologickému systému. Tvrdí, že dodnes žijí mnohé kultury v úzkém spojení s přírodou, které dnešní civilizace zná jen z historie. Příroda hledá rovnováhu, nemstí se. Selekcí druhu zaznamenala lidská rasa skrze epidemie a civilizační nemoci. Novodobé nemoci dnešní doby, jako obezita, cukrovka, mozková mrtvice, psychické nemoci a zhoršování funkce smyslů zraku a sluchu, mají charakter epidemie.³³

³² VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, str. 30-35, ISBN 978-80-7322-109-6.

³³ NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie aneb Jak nás zvířata léčí*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01809-8.

Nejvíce nás od světa zvířat odlišuje oddělení člověka od zvířat a jeho nadřazenost nad přírodou. Tento tělesný a duševní úpadek, jež se projevuje zánikem celých civilizací (Sumerové, Egypťané, antické státy). Lidé vždy však našli sílu, aby se mohli postarat o slabé, nemocné o děti a staré, čímž prokázali svou odlišnost od světa zvířat. Člověku v jeho snaze pomáhají i ideály, kterých chce docílit.³⁴

Zvíře, které k člověku přilne, nerozlišuje, zda je jeho majitel pohledný nebo chytrý. Poznává ale, kdo jej má rád, a za to se odvděčuje podle svých přirozených možností a schopností. Je třeba si uvědomit, že zvířata jednají vždy instinktivně a brání se pocitu ohrožení.

Tím, že mnohé ústavy sociální péče, léčebny dlouhodobě nemocných, zůstávají zcela neosobní, neumožňují člověku kontakt s přírodou, vykořeňují tím pacienty z přirozeného prostředí. To vede vždy k sociální agónii, postupně k sociální smrti a nakonec k smrti biologické.³⁵

2.2. Zooterapie a její místo na poli medicíny

Chov zvířat nepřímo zvyšuje sebevědomí a sebeúctu chovatele. Zvíře je na člověku závislé a člověk za něj přebírá plnou odpovědnost. Také tím, že člověk musí vyhovět potřebám zvířete-umožnit mu pohyb v přírodě, krmit jej, hrát si s ním, ošetřovat ho v nemoci, zlepšuje si fyzickou kondici a udržuje si schopnost postarat se sám o sebe do vysokého věku. Zvíře je také vítaným předmětem rozhovorů, tím zlepšují kolektivní a psychickou atmosféru ve zdravotnických zařízeních, v ústavech sociální péče, domovech pro seniory a v domácnostech.

³⁴ NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie aneb Jak nás zvířata léčí*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01809-8.

³⁵ NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie aneb Jak nás zvířata léčí*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01809-8.

Protože zvíře potřebuje pravidelný režim, nutí tím klienty, pacienty nebo osoby s handicapem ke stejně pravidelnému režimu a to bez ohledu na věk. Protože zvířata nejsou tak náladová, jako lidé, kladně ovlivňují psychický a fyzický stav člověka, což vědecké výzkumy opakovaně potvrdily.

Lidé, kteří chovají zvířata, mají nižší hladinu krevních tuků, cukru a nižší krevní tlak a méně trpí depresemi než lidé, kteří zvíře nemají. Protože zvíře dokáže člověka milovat naprosto bezpodmínečně, má také antidepresivní účinek.³⁶

Hry se zvířaty a jejich vynucování pozornosti zmírňují psychické napětí a úzkost. Například v ústavech, kde se rozhodli pro animoterapii, klesla spotřeba antidepresiv, plen i donucovacích, uklidňujících a omezujících prostředků, jako jsou pouta, svěrací kazajky, uzavřená oddělení a podobně. Také se tím snižuje psychické a fyzické vypětí pro personál a rodinné příslušníky, což snižuje náklady na léky. V domovech důchodců a ústavech sociální péče přítomnost zvířat snižuje adaptační stres při nástupu nových klientů. Sociální klima je zde i méně napjaté pro klienty, kteří zde pobývají dlouhodobě a zvířata je motivují k aktivnějšímu stylu života. Nejvíce se zlepšuje komunikace uzavřené komunity se světem venku. Více přímých kontaktů s okolím zprostředkovává práce se zvířaty lidem těžce postiženým a nepohyblivým.³⁷

Veškeré dění se orientuje na přítomný čas a na budoucnost. Společné zážitky klientů a ošetřujícího personálu upevňují a polidšťují vztahy, zvyšuje se odpovědnost klientů a odvádí se od závislosti na druhých. Všichni tím získávají. Život klientů a práce ošetřovatelů získává nový smysl.

³⁶ NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie aneb Jak nás zvířata léčí*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01809-8.

³⁷ NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie aneb Jak nás zvířata léčí*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01809-8.

Ústavy sociální péče a domovů pro seniory mají možnost si pozvat zvíře v rámci návštěvních programů nebo rozhodnout o vlastním chovu některých druhů či vytvořit podmínky přijetí klienta i se svým zvířetem. Přítomnost zvířete při návštěvě známých nebo příbuzných posiluje vzájemné vazby.

Utváří se smluvní vztah mezi organizací a sdružením. Ve smlouvě musejí být zakotvena pravidla pro chování psa i klienta k němu. Například pes nesmí být nemocný, někomu ublížit, znečišťovat okolí nebo ničit věci. Za zvíře vždy odpovídá majitel a klient naproti tomu nesmí zvíře týrat.

Mezi nejoblíbenější zvířata pro animoterapii jsou kočky a psi, neboť se dá s nimi pracovat individuálně. Psi jsou vázáni na člověka, kočky na obydlí. Nepříliš často používaní a docenění jsou králíci, morčata nebo drobní hlodavci vůbec. Nejsou tolik fixována na jednoho člověka, ale péče o ně a osobní kontakt zlepšují sociální kontakty mezi personálem, klienty i uvnitř skupiny. U nepohyblivých pacientů se používají akvarijní rybičky či ptáci v klecích.³⁸

V situaci, kdy si klient přivede do ústavu svoje vlastní zvíře s sebou, je důležité dodržovat určitá pravidla například najít spolubydlícího, který má rád zvířata. Je důležité nastavit pravidla i pro chování k psovi. Musí mít svoje místo a soukromí. Pokud je v ústavu více klientů se zvířaty děláme s nimi společné aktivity. Zvíře si zde zvykne na více osob, které by byly schopny a ochotny se o ně postarat v případě nepřítomnosti majitele např. při pobytu v nemocnici nebo úmrtí.³⁹

V každém ústavu by měla být osoba, která je za zvířata odpovědná. Dohlíží na to, aby nebyla rozmazlována, překrmována, týrána, vyčerpávána nebo zneužívána. Z hlediska právního i finančního musí být zvíře pro ústav únosné.

³⁸ NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie aneb Jak nás zvířata léčí*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01809-8.

³⁹ NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie aneb Jak nás zvířata léčí*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01809-8.

Před přijetím zvířete do kolektivu je nutně se ujistit, že všichni, kdo žijí v zařízení, jsou schopni tolerovat a snášet zvířata, která mají být začleněna do léčebného procesu.

Personálu i klientům musí být řečeno, jaká mají zvířata potřeby, a jak se k nim mají chovat.

O efektivnosti léčení za přítomnosti zvířat dnes již není žádných pochyb. I přes relativně vyšší vstupní náklady je konečným důsledkem zlevnění provozu domovů důchodců a ústavů sociální péče.⁴⁰

„Tam, kde zavedli zvířata jako asistenti a spoluléčitele, jenom získali.“⁴¹

Lidé od dávných dob využívali léčivou symbiózu zvířaty různým způsobem. Ve starověkých civilizacích se vyskytuje mnoho důkazů uctívání až zbožštění či společenského využívání psů a koček. Starý Orient se mohl chlubit řadou záměrně vyšlechtěných psích plemen, využívaných výlučně pro společenské účely.⁴²

2.3. Porovnání ústavů sociální péče a domovů pro seniory bez využití a využitím práce se zvířaty

Ústavy sociální péče a domovy pro seniory mohou být přeorganizovaná pracoviště, kde jsou klienti zbaveni odpovědnosti za sebe nebo naopak mohou klienti převzít odpovědnost za chov zvířat.

⁴⁰ NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie aneb Jak nás zvířata léčí*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01809-8.

⁴¹ NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie aneb Jak nás zvířata léčí*. Praha: Albatros, 2006., str. 36, ISBN 80-00-01809-8.

⁴² NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie aneb Jak nás zvířata léčí*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01809-8.

V ústavech je omezeno soukromí klientů. Zařízení jsou orientována na uspokojení základních potřeb klientů jako jídlo, pití, hygiena nebo je možno brát zvířata jako zprostředkovatele lepší komunikace klienta s pracovníky a také navozují stav soukromí a respektu.

Podle Lenky Galajdové zde klienti mohou ztrácet sebeúctu, nemají pocit uznání a respekt okolí. Naopak zvířata nesoudí člověka, cítí jen, že je člověk miluje a vracejí to zpět. Handicapovaní se také lépe soustředí na přítomnost a budoucnost, nezabývají se minulostí.

Zdravotně handicapovaní se stydí za svoje nedostatky, proto je pro ně důležitý kontakt se zvířaty. Ač zvířata nemohou lidskou lásku plně nahradit, mohou ji do jisté míry suplovat. Snižuje se spotřeba léků.

Domovy pro seniory jsou chudé na pozitivní podněty, významným faktorem jsou i finance. Když je přítomno zvíře, klienti vyžadují méně pozornosti od personálu, což je i prevencí proti syndromu vyhoření.⁴³

2.4. Mezinárodní zázemí

IAHAIO (angl. International Association of Human Animal Interaction Organizations), čes. *Organizace zastřešující národní společnosti zabývající se výzkumem vztahu lidí a zvířat*). Byla založena 1990 v USA. Česká republika se stala členem v roce 1998.⁴⁴

Organizace *Delta Society* vypracovala roku 1990 standardy pro asistované a léčebné aktivity prostřednictvím zvířat s cílem propagovat pozitivní výsledky působení zvířat na lidské zdraví, podporovat nové role zvířat v léčebném a rehabilitačním procesu pro zdravotně postižené.

⁴³ NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie aneb Jak nás zvířata léčí*. Praha: Albatros, 2006., str. 23-24, ISBN 80-00-01809-8.

⁴⁴ NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie aneb Jak nás zvířata léčí*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01809-8.

Pracovní programy AAA (angl. *Animal-Assisted-Activities*) jsou základem standartům vytvořených Delta Society. Jsou zaměřeny na práci laiku a odborníků pracujících se zvířaty. Cílem jejich práce je především zlepšení kvality klientova života v oblasti zájmové, sportovní a rekreační činnosti.

Programy AAT (angl. *Animal-Assisted-Therapy*) ty mohou provádět jen odborně vzdělaní terapeuté, jako lékaři, fyzioterapeuté, ergoterapeuté, speciální pedagogové, sociální pracovníci. Je nutné jejich vzdělání o zvířatech, se kterými pracují. O jejich psychologii, způsobech chování a fyziologii. Léčebné programy AAT u zdravotně postižených podporují rozvoj tělesných, psychických, citových funkcí.

Program AAT je na rozdíl od programu AAA objektivně zhodnotit a změřit. Specialisté AAA a AAT musí pracovat s etickým kodexem, který byl poprvé formulován roku 1990.

Každý, kdo chce pracovat za využití léčebného procesu zvířat, musí tento kodex přijmout. Definuje etiku chovatele a odpovědnost terapeuta za zvíře, zdůrazňuje důležitost zachování důstojnosti člověka a zvířete a ochranu jejich zdraví skrze celý léčebný proces. Také musí zachovat mlčenlivost. Do standardů pro zvířata patří kritéria jako jejich věk, výchova, zdraví a výcvik.⁴⁵

⁴⁵ NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie aneb Jak nás zvířata léčí*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01809-8.

2.4.1. Česká republika

Ačkoliv má léčebné využití zvířat krátkou historii, významným byl pro naši zemi rok 1990, kdy byly začleněny české odborné společnosti do mezinárodních organizací, a Česká republika se podílí na mezinárodních vědeckých výzkumech v tomto oboru. Například první standardy pro léčebné využití psů v České republice byly vytvořeny ve sdružení Pomocné tlapy⁴⁶ ve spolupráci se SVOPAP s.r.o.⁴⁷ Nejpropracovanější a zároveň nejdražší metody práce v zooterapii existují hipoterapii. Česká hiporehabilitační společnost dosáhla prosazení metody využívání koně ve fyzioterapii, díky čemuž je částečně hrazena zdravotním pojištěním jako individuální léčebný tělocvik. Podmínkou příspěvku je smluvní vztah mezi zařízením a pojišťovnou. Příspěvek nestačí k pokrytí veškerých nákladů hipoterapie, klient tedy musí zbytek doplatit.⁴⁸

2.5. Historický vývoj zooterapie

Lidé od dávných dob využívali léčivou symbiózu zvířaty různým způsobem. Ve starověkých civilizacích se vyskytuje mnoho důkazů uctívání až zbožštění či společenského využívání psů a koček. Například adorace koček ve starém Egyptě. Starý Orient se mohl chlubit řadou záměrně vyšlechtěných psích plemen, využívaných výlučně pro společenské účely.

⁴⁶ Pomocné tlapy o. p. s., byly založeny v roce 2001. Zabývají se předvýchovou, chovem a výcvikem asistenčních psů. Dále cvičí vodící psy pro nevidomé. Také se zaměřují na osvětu v problematice soužití zdravých a handicapovaných lidí a využití asistenčních psů při integraci do společnosti.

⁴⁷ SVOPAP vznikl v roce 2000 podle zakladatelek Ing. Ivony Svobodové, PhD a Mgr. Mariky Papežové. SVOPAP je vzdělávacím centrem s akreditací Ministerstva školství České republiky, pro rekvalifikaci v oboru canisterapie, výcviku psů, chovu exotických zvířat-spolupracují i se Zoo po celé ČR. Zakládají si na kvalitně zpracovaných materiálech a na lektorech s odbornou znalostí.

⁴⁸ NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie aneb Jak nás zvířata léčí*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01809-8.

Na počátku 8-9. století v Belgii sloužila zvířata pouze doplňkově v péči o zdravotně postižené. Dále až v 18. století máme zmínku o práci na zahradě a s malými zvířaty v ústavě pro duševně nemocné. V 18. století byli psi používáni k vyhledávání raněných. Před 200 lety pak mniši z kláštera York věřili, že nemocnému člověku pomáhá duševně i fyzicky víra a zvíře.⁴⁹

V 19. století bylo založeno centrum pro epileptiky v německém Betelu, kde používali psy, kočky, ovce a kozy. Později dokonce ptáky a koně. Toto centrum je v provozu dodnes. Roku 1919 v USA poprvé využili psy v nemocnicích, zatím jen ke hrám. V New Yorku roku 1942 probíhala rehabilitace raněných letců z války za pomoci psů. Koncem roku 1960 v USA a Anglii byla založena společnost, provádějící výzkumy lidsko-zvířecích vztahů. Na založení se podíleli odborníci z oboru zdravotnictví, psychologie, psychoterapie, gerontologie a výzkumníci chování. V roce 1966 v Norsku, Beitostolenu se stávají součástí léčebného režimu psi a koně. V roce 1969 v USA byl zaznamenán největší průlom v animoterapii díky osobním zkušenostem psychiatra B. M. Levinsona (psí koterapeut). Roku 1980 se Německo připojuje k praktické i výzkumné práci se zvířaty. Například terapeutické ježdění na koni nebo terapii se psy. Téhož roku v Londýně proběhl kongres s tématem Human/Companion Animal Bond. Tato společnost dodnes funguje, je aktivně činná v pořádání mezinárodních symposií a vydávání publikací.

Roku 1982 v USA B. M. Levinson ustanovil metodologické zásady nové vědní disciplíny tzv. "pet-facilitatedtherapy". Začátkem roku 1980 byla uveřejněna obsáhlá komentovaná bibliografie k pet-facilitatedtherapy, zpracována veterinárními lékaři z Pensylvánské univerzity. V roce 1992 vzniká mezinárodní asociace IAHAIO (International Association of Human-Animal Interaction Organizations).⁵⁰

⁴⁹ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, str. 27-29, ISBN 978-80-7322-109-6.

⁵⁰ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, str. 27-29, ISBN 978-80-7322-109-6.

Roku 1995 se ČR stala členem IAHAIO prostřednictvím národní asociace AOVZ (Asociace zastánců odpovědného vztahu k malým zvířatům). O největší rozmach nového vědního oboru se dále zasloužilo USA. Anglosaské země rozšiřují návštěvní programy v psychiatrických zařízeních, pro osamělé a nemocné osoby, cvičí se servisní psi pro postižené. V Kanadě se uplatňuje hlavně návštěvní program. Rozvoji oboru se postupně připojují další evropské země: Anglie, Švýcarsko, Rakousko, Česká republika, Dánsko, Francie. Ostatní země Evropy jsou však teprve v začátcích, i když zájem vzrůstá.⁵¹

⁵¹ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, str. 27-29, ISBN 978-80-7322-109-6.

3. Vodicí, signální a asistenční psi

V této kapitole vysvětlím rozdíly mezi asistenčními psy, předvýchovou a párováním.

3.1. Definice, rozdíly a využití

Všem psům, kteří mají nějakou specializaci v pomoci lidem, říkájí v Helpes asistenční, i když toho umějí i více.⁵²

3.1.1. Psi asistenční a balanční

Asistenční psi představují pro vozíčkáře a osoby s tělesným postižením praktického pomocníka, který může do jisté míry nahradit práci osobního asistenta nebo rodinného příslušníka. Napomáhá postiženému při každodenních činnostech, které mohou být pro klienta příliš náročné. Pes je vždy cvičen pro individuální potřeby a požadavků konkrétního žadatele. Vedle hlavní praktické činnosti, pes rozvíjí jemnou i hrubou motoriku současně s verbální a neverbální komunikací. Balanční asistenční psi jsou navíc cvičeni, aby napomáhali klientovi například při zdolávání schodů, zvedání se nebo udržení rovnováhy.

3.1.2. Psi asistenční průvodcovští

Tito psi jsou trénováni pro asistenci osobám s poruchami autistického spektra. Klienti s touto poruchou mívají problém s rozpoznáváním životu nebezpečných situací. Průvodcovští psi dokážou dané situace vyhodnotit a varovat před nimi a navíc klientovi vytváří přítele a jsou i uklidňujícím

⁵² Psí pomocníci PRO. *Helpes* [online]. [cit. 2017-06-20]. Dostupné z: <http://www.helpes.cz/psi-pomocnici/psi-pomocnici-pro/>

prvkem. Díky vztahu se psem vzniká šance, že se vztah klienta ke psovi přenesou i na ostatní osoby v jeho okolí.⁵³

3.1.3. Psi asistenční terapeutičtí

Psi jsou cvičeni pro dětské klienty. Tento druh psů je cvičeno na specifické potřeby zákazníků, kterým nevyhovuje klasický výcvik psů asistenčních. Jedná se o klienty například s Downovým syndromem, pacienty s ADHD a různé duševní či život ohrožující onemocnění.⁵⁴

3.1.4. Vodící psi

Psi jsou trénováni pro klienty se zrakovým postižením. Cílem psů je být klientovým průvodcem 24 hodin denně, doma i venku a zároveň i klientovým partnerem. Vodící psi jsou jistou formou kompenzace, která je za klienta hrazena příslušným úřadem práce.

3.1.5. Signalizační psi

Je určen pro osoby se sluchovým postižením. Umí upozornit na situace běžného života, jako například zvonící telefon, dopraní pračky, plačící dítě nebo na jedoucí či troubící auto.

Signální pes umí podávat věci, protože neslyšící člověk si často nevšimne, když mu něco upadne.

Helppes cvičí ještě signálního psa se zaměřením na diabetes. Takto vycvičený pes pozná, díky pachu, kdy klientovi dochází cukr v těle, a upozorní ho. V krizi umí i podat inzulinové pero, přivolat pomoc a podat vodu.⁵⁵

⁵³ Psí pomocníci PRO. *Helppes* [online]. [cit. 2017-06-20]. Dostupné z: <http://www.helppes.cz/psi-pomocnici/psi-pomocnici-pro/>.

⁵⁴ Psí pomocníci PRO. *Helppes* [online]. [cit. 2017-06-20]. Dostupné z: <http://www.helppes.cz/psi-pomocnici/psi-pomocnici-pro/>.

⁵⁵ Psí pomocníci PRO. *Helppes* [online]. [cit. 2017-06-20]. Dostupné z: <http://www.helppes.cz/psi-pomocnici/psi-pomocnici-pro/>

3.2. Předvýchova a párování

Štěně, vybrané pro práci asistenčního psa, projde takzvanou předvýchovou, ještě než začne cvičit. Předvýchovou rozumíme společenskou a sociální výchovu psa ve věku od dvou měsíců do jednoho roku věku štěněte. Předvýchova musí probíhat v domácnosti dobrovolníků. Pes nesmí vyrůstat v kotci ani na zahradě.⁵⁶

Cílem této předvýchovy je socializace psa s lidmi a vychovat psa, který je zvyklý na ruch města a všechny dopravní prostředky. Dobrovolný předvychovatel by měl psa brát na různá veřejná místa, jako jsou banky úřady, kina, divadla nebo i restaurace. Štěně v předvýchově musí být v celodenním kontaktu s člověkem a nikdy by nemělo zůstat samo doma déle než 3 hodiny. Pes by se měl naučit základním hygienickým návykům.

Důležitá u psa je socializace s lidmi, dětmi a pokud možno se psy a ostatními zvířaty. Měl by se naučit aportovat předměty. A majitel s ním musí každý měsíc navštěvovat srazy štěňat v předvýchově.

U psa by se neměly rozvinout lovecké pudy a špatné návyky, jako je lezení na stůl a do postele a ničení interiéru.⁵⁷

Párování psa ke klientovi se provádí až po předvýchově, konkrétně po čtvrtém měsíci výcviku. Po tomto měsíci se teprve projeví charakter psa. Psa a jeho povahu je nutné správně skombinovat s klientem. Aktivní a energický pes se musí spárovat s relativně samostatným klientem, naopak klidný pes se hodí ke klientovi s těžkým postižením. U párování je přítomen fyzioterapeut a

⁵⁶ Předvýchova štěněte. *Středisko výcviku vodících psů* [online]. [cit. 2017-06-20]. Dostupné z: <http://www.vodicipsi.cz/main/predvychova.php>

⁵⁷ Předvýchova štěněte. *Středisko výcviku vodících psů* [online]. [cit. 2017-06-20]. Dostupné z: <http://www.vodicipsi.cz/main/predvychova.php>

psycholog, kteří vyhodnotí fyzický stav a charakter pacienta. To je důležité, aby pacient nezakrněl v činnostech, které zvládá sám a naopak se v určitých činnostech rozvíjel.⁵⁸

3.3. Organizace pro výcvik asistenčních psů

3.3.1. Středisko pro výcvik vodících psů

SVVP je zkratkou pro středisko výcviku vodících psů, jejíž stěžejní činností je výcvik vodících psů pro zrakově postižené (nevidomé a prakticky nevidomé).

Sami si štěňata vybírají, nakupují je a odchovávají je.⁵⁹

Výcvik psů zde probíhá podle standardů Mezinárodní federace vodících psů (The International Guide Dog Federation), která zde každých pět let dělá pravidelnou supervizi. Sídlí ve Velké Británii a působí ve vyspělých zemích celého světa. Tato organizace má za cíl dodržovat a vytvářet vysoké standardy nejen v odchovu, výchově a výcviku vodících psů, ale především v péči o zrakově postižené klienty. Středisko výcviku vodících psů je členem této organizace od roku 1997.

Středisko výcviku vodících psů teoreticky i prakticky připravuje žadatele na převzetí a užívání vodících psů, odborným předáváním do užívání, praktickým zácvikem nevidomého člověka s vodícím psem a dále fungují jako poradna během celé činné služby vodícího psa.

Psi jsou pod přísným veterinárním dohledem a je o ně pečováno i v průběhu výcviku. Sami proškolují a prakticky zacvičují své nevidomé žadatele

⁵⁸ DIATKA, Kryštof. *Tlapkání: čili Život asistenčního psa*. Starý Plzenec: Pomocné tlapy, 2012. ISBN 978-80-260-4359-1.

⁵⁹ Kdo jsme? *Středisko výcviku vodících psů* [online]. [cit. 2017-06-20]. Dostupné z: <http://www.vodicipsi.cz/main/kdo-jsme.php>

o vodící psy, které potom odborně předávají a následně pečují o každého uživatele.

SVVP klade vysoké nároky na výběr štěněte. Hlavním předpokladem pro zdravé a psychicky vyrovnané vodící psi, je výběr vhodného konkrétního jedince v rámci plemene a náležitá péče o něj. SVVP vždy dbá na konkrétní požadavky klienta, jako jsou povaha, plemeno, pohlaví nebo barva srsti.

Žadatelé si pak mohou vyzkoušet chůzi se psy různých povah a tempa chůze. Mohou vidět psy ve výcviku a vyzkoušet si jeho průvodcovské schopnosti.⁶⁰

Vedou také poradenství, kde se žadatele dozví, jakou pomoc mohou od psa očekávat. Také provádějí návštěvy instruktorů v místě bydliště žadatelů, kde zjišťují jeho specifika, na která bude třeba psa připravit. Cvičitel s sebou přiveze konkrétního, vytipovaného psa pro žadatele. Instruktor s žadatelem dále řeší i praktické záležitosti, jako výběr ideálního místa pro venčení a umístění pelechu v bytě. Jejich mottem je věta: „Vodící pes je pro člověka se zrakovým postižením jedním z kroků k samostatnosti a nezávislosti. Informujeme, podporujeme a vzděláváme ty, kteří vodícího psa užívají, nebo se na jeho užívání připravují.“ Středisko výcviku vodících psů je součástí Sjednocené organizace nevidomých a slabozrakých (SONS). Posláním organizace je sdružovat a hájit zájmy nevidomých a poskytovat služby vedoucí k integraci těžce zrakově postižených občanů do společnosti.⁶¹

⁶⁰ Kdo jsme? *Středisko výcviku vodících psů* [online]. [cit. 2017-06-20]. Dostupné z: <http://www.vodicipsi.cz/main/kdo-jsme.php>

⁶¹ Kdo jsme? *Středisko výcviku vodících psů* [online]. [cit. 2017-06-20]. Dostupné z: <http://www.vodicipsi.cz/main/kdo-jsme.php>

3.3.2. Helppes

Cílem organizace je integrace zdravotně postižených osob do společností a jejich návrat do aktivního života, pracovního i vzdělávacího procesu, za pomoci speciálně vycvičených psů.

Helppes je první organizací poskytující tento typ sociálních služeb v České republice, která získala členskou akreditaci v mezinárodních organizacích (Assistance Dogs International, Assistance Dogs Europe), zabývajících se službami tohoto druhu.

Cílovou skupinou organizace Helppes jsou lidé s různými druhy handicapů, jimž organizace poskytuje kompletní služby od zaškolení žadatele o vycvičeného psa, přes výcvik psa až po jeho „servis“, trvající celou aktivní službu psa.

Služby jsou prováděny na základě smlouvy o poskytování sociální služby dle Zákona o sociálních službách a standardů poskytování sociálních služeb.⁶²

3.3.3. Pomocné tlapky

Společnost Pomocné tlapky byla založena v roce 2001 a od té doby se zabývá chovem, předvýchovou a následně výcvikem asistenčních psů, ti jsou poté bezplatně předány do užívání tělesně postiženým. Pomocné tlapky byly první, kdo v České republice vycvičil asistenčního psa.

Od roku 2004 je společnost členem mezinárodní neziskové společnosti Assistance Dogs Europe.⁶³

⁶² Poslání a představení organizace: Kdo jsme? *Helppes: Centrum výcviku psů pro postižené* [online]. [cit. 2016-06-20]. Dostupné z: <http://www.helppes.cz/index/>

⁶³ O společnosti Pomocné tlapky o. p. s. *Pomocné tlapky o. p. s.* [online]. [cit. 2017-06-20]. Dostupné z: <http://www.pomocnetlapky.cz/cz/o-spolecnosti-pomocne-tlapky/o-spolecnosti-pomocne-tlapky-o-p-s-2.html>

Organizace dělí výcvik psů do tří kategorií, psi asistenční, psi na canisterapii a psi vodící. Stejně jako u ostatních organizací je výcvik vodících psů financován státem. Výcvik ostatních psů je tak hrazen ze sponzorských darů, grantů, nebo z výtěžku ziskových aktivit.

Zakladateli společnosti byli v roce 2001 Jiří Tomášů, Hana Pirnerová a Michaela Freeman.

Společnost Pomocné tlapy se také soustředí na osvětu v problematice soužití zdravých a handicapovaných lidí. Také se zajímají o integraci handicapovaných do společnosti za využití asistenčních psů.

Za dobu své existence s celostátní i regionální působností společnost Pomocné tlapy, vycvičila a předala téměř devět desítek asistenčních psů a dva canisterapeutické psy. Dělají také mnoho besed pro děti, mládež a ukázky na školách a akcích pro tělesně postižené.⁶⁴

⁶⁴ O společnosti Pomocné tlapy o. p. s. *Pomocné tlapy o. p. s.* [online]. [cit. 2016-06-20]. Dostupné z: <http://www.pomocnetlapky.cz/cz/o-spolecnosti-pomocne-tlapky/o-spolecnosti-pomocne-tlapky-o-p-s-2.html>

4. Canisterapie

Ve čtvrté kapitole jsem vysvětlila termín canisterapie a původ jeho vzniku. Dále popisuji techniky a metody canisterapie. U cílových skupin jsem si vybrala k podrobnějšímu popsání jen dvě z toho důvodu, že metody a techniky canisterapie klientům jsou podobné, ale ne stejné. Nejlépe je rozdíl viditelný v praxi, která kapitolu uzavírá.

4.1. Definice, techniky a metody

Autorem termínu canisterapie se v roce 1993 stala Jiřina Lacinová⁶⁵. Termín je složením ze dvou slov: canis (latinsky pes) a terapie (léčba řeckého původu).

Spojení obou slov řeckého původu tvoří slovo „kynoterapie“, které nebylo schváleno z důvodu obavy o nesprávnou interpretaci. Nejprve hovorový termín canisterapie se rozšířil nejen po České republice, ale i v zahraničí. Canisterapie se řadí do zooterapie. Jedná se o formu psychoterapie, která je založena na výhradním kontaktu člověka se psem.⁶⁶

„Odhlédneme-li od přímých forem fyzického působení (živočišné teplo, antibiotika ve slinách apod.), je základním principem tohoto léčebného působení skutečnost, že živý organismus má jakožto bioenergetický zdroj, schopnost probouzet samoléčebné schopnosti jiného organismu.“⁶⁷

⁶⁵ PhDr. Jiřina Lacinová, zakladatelka termínu canisterapie spolu se sdružením Filia, průkopnice canisterapie u nás. Iniciovala vznik Canisterapeutické asociace a velmi se zasloužila o její činnost. Je ředitelkou stacionáře o zdravotně postižené klienty

⁶⁶ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, ISBN 978-80-7322-109-6.

⁶⁷ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, str. 27, ISBN 978-80-7322-109-6.

Canisterapii provádí pes a jeho majitel nebo psovod. Psovod je canisterapeut a pes je koterapeut. Jejich spojením vzniká canisterapeutický tým.

„Canisterapie dále přispívá k rozvoji jemné a hrubé motoriky, podněcuje verbální a neverbální komunikaci, orientaci v prostoru, zvyšuje motivaci podílet se na vlastním léčebném procesu, zlepšuje interakci klienta s ostatními klienty-ošetřovateli-rodíči atd.“⁶⁸

Jak už jsem zmiňovala v kapitole o zooterapii, dělíme metody na AAA, AAT,AAE, AACR nebo skupinové a individuální.

Jednou konkrétní technikou canisterapie je polohování.

Důležité je, aby mezi psem a klientem panovala důvěra. Pro úspěšné polohování je třeba klid a dostatek času. Klient se musí na tuto formu terapie nejprve adaptovat, což může trvat několik sezení, jinému i rok.

Polohování pomáhá snížit spasticitu.^{69,70}

Mělo by být prováděno ve vyvětrané, tiché místnosti na měkké podložce. K dopolohování jsou určeny polštáře ve tvaru válce či podkovy nebo obyčejný tvar polštáře. V jedné poloze setrvává klient 15-20 minut, ale je to uzpůsobeno individuálním potřebám klienta a jeho náladě.

Po přivítání se psem si klient při vstupu na matraci sundá boty a může se i svléci do spodního prádla z důvodu maximálního vnímání psí srsti a tepla. Poté je vhodné nechat klientovi prostor a nenásilně mu nabízet vhodné polohy. Když

⁶⁸ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, str.60, ISBN 978-80-7322-109-6.

⁶⁹ Spasticita je zvýšené svalové napětí.

⁷⁰ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, ISBN 978-80-7322-109-6.

si klient polohu zvolí nebo mu s tím pomůžeme. Je potřeba poté zkontrolovat správnou polohu jednotlivých částí těla.

Osvědčenými polohami jsou například: vleže na zádech s hlavou podloženou, pes leží v podkolenních jamkách. Dochází zde k největšímu předávání energie.

Nebo vleže na zádech, kdy je hlava podložena, a pes je z boku člověka.

Využívá se i poloha na boku s dolními končetinami pokrčenými. Pokud jsou psi tři, položí se dva po stranách klienta a jeden leží pod pokrčenými nohama.⁷¹

4.2. Cílové skupiny

Canisterapie se dá využít pro děti, seniory, osoby mentálně i tělesně postižené, pro zrakově či sluchově postižené. V ústavních zařízeních, domovech pro seniory či domácím prostředí.⁷²

4.2.1. Senioři žijící v domovech pro seniory

Člověk, který žije v domově pro seniory, může trpět steskem po svém starém domově. Stáří je spojené se zdravotními obtížemi je-li choroba vážnější a upoutá seniora na lůžko, je zásah do stereotypu větší. S odchodem do důchodu ztrácí senior svoje profesní postavení ve společnosti a naopak vzrůstá závislost na pomoci jeho okolí.⁷³

Canisterapie potlačuje negativní emoce vznikající vlivem nečinnosti a nahrazuje je za kladné. Pes předává seniorovi svou energii a přichází je potěšit.

⁷¹ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, ISBN 978-80-7322-109-6.

⁷² VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, ISBN 978-80-7322-109-6.

⁷³ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, ISBN 978-80-7322-109-6.

Klienti se vždy na tato setkání těší. Canisterapie posiluje sebevědomí seniora, skrze lehké úkoly, jako hodit míček, pohladit, dát zvířeti pamlsk.

Pes nenásilnou formou může vzbudit v klientovi zájem jít ven, kde může psovi házet aport nebo ho jen vodit na vodítku.

V rámci canisterapie můžeme trénovat i zrakovou paměť. Skryjeme pod šátek hračku psa a klient hádá, co pod ním je.

Při canisterapii se seniory používáme polohování, trénování jemné motoriky skrze úchop předmětů, házení míčku. Hlazením psa se procvičuje hybnost ramenního kloubu. Česání a kartáčování zase kromě ramenního kloubu posiluje ještě loket a zvyšuje hybnost prstů.⁷⁴

4.2.2. Děti

Cílem stanoveným při canisterapii u dětí různého věku je rozvíjet jemnou i hrubou motoriku a motivovat k pohybu. Snaha o to, aby děti zažívali radost, spokojenost, emoční jistotu. Být oporou při odloučení od rodiny.

Dále je to rozvíjení myšlení, fantazie, učení a paměti. Snaha motivovat k navazování vztahů, budování vztahu ke zvířatům, naučit jemnému zacházení se psem a rozvoj pečovatelských dovedností o něj a vzdělávat děti ohledně chování psů a jeho projevům.⁷⁵

U dětí s mentálním postižením

Canisterapie se soustředí na podporu psychomotorického vývoje, trénování paměti, rozvoj sebeobsluhy, rozvoj samostatnosti.

⁷⁴ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, ISBN 978-80-7322-109-6.

⁷⁵ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, ISBN 978-80-7322-109-6.

U dětí se zrakovým postižením

Canisterapie se soustředí na trénování hrubé motoriky, orientace v prostoru. Pomoc při trénování samostatného pohybu. Pomoc při přípravě na vodícího psa. Celková stimulace zejména hmatu a sluchu.

U dětí se sluchovým postižením

Canisterapie se zaměřuje na emoční podporu, trénování samostatnosti. Rozvoj kognitivních funkcí, trénování samostatnosti. Pomoc s přípravou na signálního psa.

U dětí s psychosomatickým onemocněním

Canisterapie se zaměřuje na podpoření sebedůvěry. Snaží se o klientovo sebezpečí, takového, jaký je. Pracuje na tom, aby klient zažíval hezké prožitky, pocity bezpečí a jistoty.

U dětí s tělesným postižením

Canisterapie se zaměřuje na zvýšení sebeobsluhy u klienta. Psychosociálně podporuje, stimuluje. Snaží se, aby klient zažíval hezké prožitky.⁷⁶

U dětí s autistickými rysy

Canisterapie se zaměřuje na relaxaci, podporu bezpečí a jistoty. Je vhodná individuální práce.

U dětí žijících v ústavním zařízení

Canisterapie se zaměřuje stimulaci, socializaci, prožitek pozitivních emocí, získání pozitivního vztahu ke psům.⁷⁷

⁷⁶ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, ISBN 978-80-7322-109-6.

⁷⁷ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, ISBN 978-80-7322-109-6.

4.3. Pes vhodný pro canisterapii

Je mylným dojmem, že se pro canisterapii hodí jakkoliv pes. O tom zda je pes vhodným pro canisterapii rozhodují jeho vrozené povahové vlastnosti, výchova a míra socializace.

U konkrétního plemene bychom mohli dispozice ke canisterapii geneticky očekávat, ale záleží na tom, zda tyto vlastnosti majitel kladně či záporně podpoří. Pes je také kromě jiného utvářen prostředím, ve kterém žije. Nedá se tedy jednoznačně rozhodnout o prioritní vhodnosti určitého plemene, můžeme to jen předpokládat.⁷⁸

„Domnívám se, že vhodnost plemene je možné předpokládat na základě jeho senzitivity.“⁷⁹

Podle R. Sheldraka⁸⁰ jsou tyto skupiny psů nejsenzitivnější. Do skupiny první řadí pracovní a pastevecké psy, například severský setr nebo border kolie. Do skupiny druhé řadí lovecké a sportovní psy jako retrívry, setry, blandhaundy.

Průkaz původu nám může dát jistou garanci zdravotního stavu a povahových vlastností.⁸¹

Rozhodujícím faktem, ale není průkaz původu psa i kříženec může provádět dobře canisterapii.

⁷⁸ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, ISBN 978-80-7322-109-6.

⁷⁹ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, str. 65, ISBN 978-80-7322-109-6.

⁸⁰ Rupert Sheldrake biochemik a fyziolog rostlin. Autor knížky *Váš pes to ví*.

⁸¹ VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, ISBN 978-80-7322-109-6.

Důležité však jsou povahové a charakterové vlastnosti psa, jeho zdraví a vzhled.

Nejdůležitějším však pro canisterapii je, aby pes úspěšně absolvoval zkoušky canisterapeutických týmů, čemuž předchází správná příprava, výchova a socializace.⁸²

4.4. Zúčastněné pozorování

Pozorování jsem se účastnila ve čtvrtek 9. 6. 2016 na hřišti pro psy v Praze Řepích. Poznámky jsem si vedla písemně na papír. Canisterapie byla vedena Olgou Kapkovou ze zapsaného spolku Tam, kde zvířata pomáhají⁸³, pro zrakově postižené klienty z organizace Palata. Paní Olga s sebou měla svoje psy, border kolii Isoldu a křížence border kolie a australského honáckého psa Tristana a jezevčíka Bertíka. Paní Olga měla pro klienty připraveny plastové židličky, kam se mohli posadit do řady vedle sebe. Poté nařídila Tristanovi a Isoldě, aby si sedli ke klientům každý jinam a Bertíka posadila jedné klientce na klín. Klienti si psy prostřídali, hladili je a už z dřívějšího setkání psy znali. Paní Olga prokázala nejen schopnost zvládnout psy, ale také byla velmi zdatná v komunikaci s nevidomými klienty, některé i znala jménem. Například říkala, který pes u klienta sedí a konkrétně u Bertíka, kterého ještě klienti neznali, popisovala jeho barvu srsti, kolik je mu let a jaké má povahové vlastnosti. Když se klienti domazlili, soutěžili mezi sebou, kdo nejdál hodí balónek a Tristan s Isoldou se střídali v aportování.

Poté jsme odvedly klienty na vedlejší přilehlé hřiště, kde probíhal výcvik psů pro agility soutěž. Klienty jsme zde opět usadily na připravené židle a paní Kapková popisovala psy, kteří běží a trasu složenou z překážek. Vysvětlovala,

⁸² VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007, str. 65-66, ISBN 978-80-7322-109-6.

⁸³ Tam, kde zvířata pomáhají je malé sdružení o šesti canisterapeutických týmech jejich cílem je rozšířit povědomí o canisterapii, ale i o jiných terapiích za pomoci zvířat.

jaké jsou podmínky a pravidla agilit, co všechno musí psi splnit, a za co se strhávají body. Trénovali poté různé rasy psů a klienti si to velmi užívali. Po dvou hodinách už pro nás přijelo auto z Palaty, klienti se rozloučili s paní Kapkovou a se psy a jeli jsme zpět.

Další pozorování se uskutečnilo 10. 6. 2016 v Centru pro děti, při Thomayerově nemocnici v Krči. Poznámky jsem si vedla písemně do bloku.

Přítomny byly tři z šesti týmů z organizace Tam, kde zvířata pomáhají.

Olga Kapková s Isoldou, Tristanem, Bertíkem a border kolíí Grejsi. MVDr. Marta Skrejvalová s parsson-russellteriérku Ketty a Anežka Palmová s border teriérem Mákem.

Vše probíhalo ve venkovním areálu. Ve stínu jabloně byly rozloženy dvě žíněny, na kterých leželi psi, a seděly děti. Paní Kapková si brala jednotlivé děti na klín, vyprávěla jim, jak se psi jmenují, jaké jsou rasy, kolik jim je a kteří jsou její. Psi mezitím leželi kolem ní a děti si je mohly hladit. Po mazlení a hlazení přišla na řadu hra. Děti házely míčky, přetahovaly se s Tristanem o ručník, Ketty a Mák byli šikovní na hru s míčkem, border kolie Grejsi a Isolda pak na hru s létajícím talířem.

Po hodině intenzivní aktivity paní Kapková zavelela k pauze. Dětem mile avšak důsledně vysvětlila, že psi potřebují chvíli k odpočinku ve stínu, protože se unavili a navíc byl velmi teplý den. Děti měli na zahradě vytvořená stanoviště s aktivitou, přičemž canisterapie byla jedním z nich. Ke konci programu poté, co si psi odpočinuli, byli majitelé se psy pozváni na menší loučku před hlavním vchodem, kde předváděli pro seskupené děti, triky, které psi umí. Například štěkat na povel, válet sudy, přihrát fotbalový míč, skákat přes nohy, proplétat se mezi nohama a stoupnout si na zadní. Děti nadšeně křičely a tleskaly. Jeden chlapec udílel pokyny ze svého místa, kde seděl, paralelně s trenéry. Poté následovalo rozloučení dětí se psy a bylo nám nabídnuto občerstvení.

V úterý 14. 6. 2016 jsem se zúčastnila pozorování v Jedličkově ústavu na adrese Na Topolce 2. Poznámky jsem si dělala písemně do bloku.

Cannisterapie byla vedena Mgr. Barborou Marešovou s desetiletou fenkou labradora Aishou z organizace Tam, kde zvířata pomáhají. Bára s Aishou docházejí do Jedličkova ústavu každý týden už od září 2015 a tvrdí, že na dětech jsou vidět velké pokroky. U cannisterapie je vždy přítomna fyzioterapeutka Martina, zaměstnankyně Jedličkova ústavu, která klienty pomáhá uvést do správné polohy. Dozvídám se od ní také, že Jedličkův ústav je primárně určen pro vzdělávání.

Cannisterapie a ergoterapie, zde mají svoje místo, ale spíše, jako něco navíc. To je důvodem, proč dětem neříkají pacienti, ale klienti. S Bárou jsme přišly o půlhodiny dříve, abychom místnost pro cannisterapii připravily. Prvotně je zde třeba položit velké matrace na zem a napříč položit velký žlutý polštář ve tvaru válce, který mají klienti pod hlavou. Druhotně je třeba zde vyvětrat, protože je to místnost podkrovní. Jako první přijel mentálně i tělesně postižený klient Denis. Martina za asistence jiného zaměstnance přenesla Denise z vozíčku na matrace na zemi, kde jej položili na záda. Pod hlavou měl polštář ve tvaru válce a nohy pokrčené v kolenou, pod které si na bok za Bářiny asistence lehla Aisha. Zatímco klient leží a užívá si přítomnosti psa, Bára si povídá s Martinou a občas zapojí i Denise. Po patnácti minutách mění Martina Denisovu polohu. Přetáčí ho na pravý bok, kde si stejně lehá i Aisha a Denis si přes ní dává pokrčenou levou nohu. V poloze setrvává dalších patnáct minut. Poté se loučí s Aishou i Bárou a střídá se s klientkou Kristýnou.

Kristýna nadšeně zdraví psa a na canisterapii se očividně těší.

Kristýna za půl hodiny vystřídá stejné dvě polohy, jako Denis.

Bára mezitím vypráví, jak zažily v Jedličkově ústavu klienta, který Aishu jen týral. Tahal ji za uši a píchal do očí. Bára ho chvíli nechala, pak se však Aisha

sama zvedla a odešla od něj. Zkusily to společně s fyzioterapeutkou dvakrát. Poté se domluvili, že k na canisterapii nebude klient docházet.

Shrnutí zúčastněného pozorování

Jsem velmi ráda, že jsem se mohla účastnit a nahlédnout pod pokličku, jak funguje návštěva canisterapeuta a jeho koterapeuta. V dětském ústavu byly děti šťastné z přítomnosti psů, i když se některé i bály. Zde probíhala canisterapie aktivněji. Oproti tomu canisterapie s nevidomými seniory z Palaty probíhala výrazně klidněji a paní Kapková hodně popisovala, co se děje.

A v Jedličkově ústavu jsem zase měla možnost vidět polohování klientů se psem.

5. Rozhovor

Pro osobní rozhovor jsem si vybrala paní Michaelu Holasovou, která je od roku 1997 klientkou Střediska výcviku vodících psů, stejného roku se stala i majitelkou vodícího psa. Roku 1999 začala ve Středisku pracovat jako manager pro chov a předvýchovu psů. Dále má na starosti zdravotní stav psů ve středisku. S paní Holasovou se známe o roku 2015, kdy jsem uvažovala o převzetí štěněte do převýchovy.

1) Jak dlouho máte vlastního vodícího psa, a jak dlouho se psy pracujete?

Vlastního psa mám dvanáct let. Teď mám ještě jednoho dvouletého, mladého. Starý ho vše naučil, teď už nic nedělá. Se psy pracuji dvacet let.

2) Pamatuji si správně, že jste mi říkala, že Vám vyhovuje více rasa německý ovčák než labrador?

Ano, ovčák by se přetrhl pro jednoho konkrétního pána, zatímco labrador má rád všechny lidi a nejvíce toho, kdo má jídlo. U ovčáka je vidět, že je to služební plemeno. Je zvyklý na trénink, je schopen pracovat neustále. Zatímco labrador byl nejdříve lovecký pes a až poté společenský.

3) Pamatuji si správně, že váš vodící pes uměl zahánět činčily do klece? Také jste říkala, že jste spolu jezdili na běžkách?

Ano, myslíte moje osmáky a morčata. To dělal ten starší, ale tomu už se teď nic nechce.

I na běžky se mnou chodil. A vždy, když jsem se blížila ke kopci, mě varoval štěkotem. Měla jsem i dostihového koně.

4) Vy jste sama jezdila na koni?

Ano, kůň si pamatuje cesty do stáje a stačí, když vidí on. Na kole bych takhle jezdit nemohla.

5) Na vašich stránkách vodicipsi.cz jsem našla, že psa a klienta podporujete po dobu jeho aktivní služby. Jste skutečně po celou dobu v kontaktu?

Neřekla bych asi v kontaktu, spíše jsme k dispozici. Například umožňujeme hlídání přímo ve středisku. Například teď klientka musela do nemocnice a my se jí u nás staráme o pejska. Také nabízí levnější veterinární péči, případně jsme schopni se na výlohách za operaci podílet.

6)Všimla jsem si také, že stávajícím klientům nabízíte učení se nových tras. Znamená to, že se pes a jeho pán nejsou schopni naučit novou trasu sami?

Je to individuální. Někteří klienti si troufnou chodit sami. Jiní nás požádají o pomoc. Tyfloservis učí zejména trasy.

7)Tyfloservis učí také trasy se psem?

Tyfloservis učí trasy zejména s holí. Dá se to dělat tak, že klient se naučí trasu nejprve s holí a pak to sám naučí psa, protože v Tyfloservisu to neumějí.

8)Spadá pod Sjednocenou organizaci nevidomých a slabozrakých kromě vás i Tyfloservis?

Nejsem si jistá, jak to tam přesně je, ale myslím, že ano.

9) Na vašich stránkách jsem dohledala, že pořizovací cena psa je 253 000. Postup je takový, že zájemce má požádat úřad práce o přidělení příspěvku na pořízení zvláštní pomůcky. Kolik příspěvek činí?

Devadesát procent z ceny je příspěvek od úřadu práce. Zbytek je asi dvacet pět tisíc, což by měl klient doplatit, to se ale nedá, tak na zbytek sháníme sponzory.

10) Jak sháníte sponzory?

Máme sponzory řadu let a vracejí se k nám, jiní přispějí jen jednou a už se nevrátí.

11) Dá se tedy říci, že v současné době si sponzoři spíše hledají vás než vy je?

Ano, dá se to tak říct.

12) Co je podmínkou pro získání psa?

Podmínkou pro získání psa je samozřejmě zrakové postižení. Člověk musí být očním lékařem klasifikován jako zcela nebo prakticky nevidomý. Má tedy nárok na průvodce

13) Co navíc musí umět pes vodící než pes asistenční?

Co navíc... No to je něco úplně jiného. Asistenční pes je založen více na podávání věcí, otevírání dveří, zhasínání. Vodící pes dělá věcí spíše venku, ale i doma. Ten asistenční nemá venku tolik práce.

14) Dá se říci, že asistenční pes je spíše pro osoby tělesně postižené, zatímco vodící je pro nevidomé?

Ano, může být i pro mentálně postiženého, zatímco vodící je jen pro nevidomé.

15) Kolik jste od roku 1997 vycvičili psů? Středisko cvičí především vodící psi nebo i asistenční?

Odhadem jsme vycvičili čtyři sta padesát psů za dvacet let, z toho jich bylo průměrně deset asistenčních. Na asistenční psi jsou více zaměřeny Pomocné tlapky a Helppees.

16) Takže dá se říct, že si klienty „dohazujete“ nebo jste si konkurencí? A v jakém případě byste výcvik asistenčního psa odmítla?

Ne, to určitě nedohazujeme. Konkurence je to vždycky. Záleží, co od psa očekává klient. My jsme schopni ho naučit jednoduché úkony, jako například podávání věcí, ale pokud by chtěl naučit polohování, tak to už neděláme.

17) Je srovnatelná nabídka s poptávkou po vodících psech?

Nabídka je široká, poptávka je rozptýlená. Záleží na tom, co si klient přeje.

18) Takže se nedá říci, že by byl velký převis klientů čekajících na psa?

Ne to určitě ne. Do půl roku jsme schopni předat psa.

19) Vaše Středisko chová především labradory, je to tak?

Ano, děláme především labradory nebo křížence zlatého retrívra a labradora.

20) A ti jsou jací?

Ty jsou jemnější povahy, nejsou to takové živly, ale taky se jim leccos nechce. Jsou to větší princátka.

21) Mohla byste mi zkusit porovnat asistenci prováděnou člověkem s asistencí prováděnou psem?

Tak především pes má na vás vždy čas neustále, asistent ne. Také mám pocit, že se psem se člověk cítí víc soběstačně, protože když je u něj doma někdo další, uvědomí si: aha, on je tady, protože já sama na to nestačím.

22) Mohla byste mi shrnout základní informace o předvýchově?

Předvýchova je na dobu deseti měsíců, kdy je potřeba mít štěně skoro nepřetržitě u sebe. Dostane také zelenou vestičku pro psy ve výcviku, aby mohl například do obchodu s potravinami. Naše středisko hradí štěněti granule a veterinární péči, plus od nás dostávají tisíc korun kapesné na měsíc. Nezkoumáme, jak to utratí. My od nich jen chceme naučit psa základní hygienu, a aby viděl, co nejvíce různých vjemů a zažil co největší spektrum situací. Byl schopen cestovat v dopravním prostředku a každý měsíc se účastnil srazu štěňat u nás ve středisku.

23) Pamatuji si správně, že máte velmi přísné veterinární testy?

Po půl roce jsou prováděny první testy na srdce, pokud je jen trochu něco špatně, je z výcviku vyřazen.

24) Myslím, že jste mi už dříve říkala, že je štěně přednostně nabídnuto předvychovateli?

Ano, to stále platí. Je však třeba ještě zaplatit pět tisíc, pokud byl z našeho chovu a deset pokud jsme ho měli zvenčí.

25) Které chyby v chování k vodícímu psovi vám nejvíce vadí?

Hlavně, když jde člověk se psem, tak nehladit, ten pes pracuje. Když čekám na autobus, tak to mi nevadí, ať si ho klidně pohladí. Také mi vadí mlaskání na psa. Vyrušuje ho to.

26) Také se vám stává, že slyšíte na ulici, že ten pes je chudák?

To víte, že jo. Minule jsme čekali na zastávce a já jsem ho měla puštěného na trávě a paní, co tam byla, mu říká: no ty chudáčku konečně se vyběháš. Tak jsem jí řekla, že byl teď dvě hodiny běhat po lese, a jestli paní má psa. Ona řekla, že ano, a že je doma. Tak jsem jí řekla, no vidíte a já mam svého psa tady s sebou, tak který je větší chudák. Já se s tím moc nemažu, víte.

27) Co si myslíte o vodících koních?

On to byl jenom jeden kůň a přišlo mi to jako dobrá reklama od Helppes, ale jinak si myslím, že koňská páteř není uzpůsobená na jezdění po eskalátorech. Navíc by člověk musel jezdit s velkým sáčkem na to všechno. Jo to kdybych bydlela mimo Prahu, to bych ho naučila vozit vozíček s nákupem.

28) A je teď někde v aktivní službě?

Ano, myslím, že bylo podmínkou, aby byl v domečku se zahrádkou, takže se má dobře.

29) Jaký je váš názor na vodící pudly?

Podle mého názoru není tolik spolehlivý. My jsme měli velmi šikovného pudla, ale byl schopen se najednou zahledět někam do dále a přestat pracovat. Kvůli tomu jsme se ho báli předat.

30) Je běžné, že nevidomý člověk svému psovi dopřeje tolik volného pohybu nebo může být některý pes opravdu chudák?

Běžné to asi úplně není. Záleží to na člověku, někteří jen jdou do parku, kde stojí na místě a čekají.

31) Nevidomí nesbírají po svém psu výkaly?

Někteří to zvládají, ale většina asi ne.

32) Takže při výcviku kladete větší důraz na to, aby pes splnil svoje povinnosti, než-li na to, aby klient psa vhodně stimuloval?

My jim najdeme nejbližší prostor vhodný k venčení v jejich okolí, to jak moc klienti psy stimulují, ale neovlivníme. Je to také hodně individuální. Proto někteří labradoři jsou tak příšerně tlustí a to opravdu mohou být chudáci.

Shrnutí rozhovoru

Nejvíce mě překvapilo, jak moc přispívá stát na vodícího psa. Také mě překvapilo, že paní Holasova preferuje ovčáckého psa nad oblíbeným labradorem. Také to, že by pro ní osobní asistent znamenal nedostatečnou soběstačnost, zatímco vodící pes ji pocit soběstačnosti dodává. Dále bych chtěla vyzdvihnout životní nadhled a humor paní Holasové. Myslím, že její aktivity mohou být inspirací i člověku se zdravým zrakem.

Závěr

V jednotlivých kapitolách jsem se snažila naplnit mnou předem stanovené cíle, které byly nastavené nejen pro oblast teorie toho tématu, ale také pro oblast aplikované praxe v jednotlivých zařízeních.

V první kapitole jsem shrnula, jak psi pozitivně ovlivňují fyzický i psychický stav člověka, a to v rodinách nebo při individuální spolupráci s klientem, kterým může být dítě s postižením nebo senior.

V kapitole o zooterapii jsem přiblížila historii jejího vzniku. Jak je na tom ve světě i v České republice a vysvětlila její různé druhy. Došlo tu také k porovnání ústavů sociální péče a domovů pro seniory, které využívají zooterapii jako jednu ze služeb, které nabízejí svým klientům, nebo naopak nenabízejí.

Ve třetí kapitole jsem rozebrala a vysvětlila rozdíly mezi jednotlivými typy pomáhajících psů - mezi vodícími, signálními a asistenčními psi, popsala proces párování a předvýchovy, které probíhají u každého psa. Dalším mým stanoveným cílem bylo zaměřit se na organizace zabývající se výcvikem těchto psů. Vybrala jsem si za tímto účelem několik organizací, které jsem konkrétně popsala.

Rozebrala jsem metody canisterapie v rámci čtvrté kapitoly, se zaměřením se na různé cílové skupiny. Patrné rozdíly jsem pak mohla vidět v praxi v jejich užívání, když jsem navštívila konkrétní místa, kde canisterapie probíhá.

Nejpřínosnější pro mě praxe v čele s paní Kapkovou, která vše ochotně vysvětlila, a nic pro ni nebyl problém. Jsem velmi vděčná, že jsem mohla vidět rozdíly v canisterapii s osobami s mentálním postižením, se seniory i dětmi.

V páté kapitole jsem se věnovala rozhovoru s paní Holasovou, která mi věnovala hodinu svého času na rozhovor, ve kterém byla upřímná a vtipná. Pro mne to znamenalo mnoho cenných informací od člověka z praxe. Navíc paní Holasová je žena mnoha rolí, v tom smyslu, že je nejen uživatelkou služby, ale zároveň v ní sama aktivně pracuje.

Pro mne bylo důležitým zjištěním a vyústěním celé mé bakalářské práce, že pes kromě fyzické pomoci dává klientovi pocit soběstačnosti a dodává mu sebevědomí. Nejedná se tak o jednorázovou asistenci, ale pes stává se členem rodiny a může z velké části nahradit sociálního pracovníka. Přítomnost psa zachovává větší pocit soukromí klienta.

Resumé

In individual chapters, I have tried to meet predefined goals that have been set not only for the theory of the subject, but also for the applied practice in individual facilities.

In the first chapter, I summarized how dogs positively affect the physical and mental state of a person, either in families or in individual co-operation with a client, who may be a disabled child or senior.

In the chapter on zootherapy, I brought the history of it's origins and explained its different types of zootherapy. I also compared actual situation in the world with situation in Czech Republic. There has also been a comparison between social care facilities and facilities for the elderly, which use zootherapy as one of the services, that they offer to their clients or, on the contrary, they do not offer.

In the third chapter I analyzed and explained the differences between different types of helping dogs - between guide, signal and assistance dogs, described the process of pairing the dog with their client and also pre-training that takes place for each dog individually. My other goal was to focus on organizations dedicated to the training of these dogs. I chose several organizations that I specifically described.

Within the fourth chapter I analyzed the methods of canistherapy, focusing on different target groups. Apparent differences could be seen in practice. For this purposes I visited specific places where canistherapy is taking place.

The biggest impact on my thesis was a practice led by Mrs. Kapková, who was willing to explain everything, and nothing was a problem for her. I am very grateful to see the differences in canistherapy with children, seniors and people with mental disabilities in person.

In the fifth chapter, I was talking to Mrs. Holasová, who gave me an hour of her time for an interview in which she was very honest and funny. For me, it meant a lot of valuable information from a practitioner. Moreover, Mrs Holasová is a woman of many roles in the sense that she is not only a user of the service but also actively working in it.

For me, it was an important finding and the outcome of my whole bachelor thesis that a dog, besides physical help, gives the client a sense of self-sufficiency a feeling of self-confidence. This is not a one-time assistance but the dog becomes a family member and can largely replace a social worker. The presence of a dog also preserves a greater sense of client privacy.

Seznam použité literatury:

1. DIATKA, Kryštof. *Tlapkání: čili Život asistenčního psa*. Starý Plzenec: Pomocné tlapky, 2012. ISBN 978-80-260-4359-1.
2. GALAJDOVÁ, Lenka. *Pes lékařem lidské duše aneb Canisterapie*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-789-3
3. GALAJDOVÁ, Lenka a Zdenka GALAJDOVÁ. *Canisterapie*. 1. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-879-1.
4. NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie aneb Jak nás zvířata léčí*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01809-8.
5. ODENDAAL, Johannes. *Zvířata a naše mentální zdraví: Proč, co a jak*. Praha: Brázda, s. r. o., 2007. ISBN 978-80-209-0356-3.
6. VELEMÍNSKÝ, Miloš (ed.) a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona; Jihočeská univerzita, 2007. ISBN 978-80-7322-109
7. SHAKSON, Sharon. *Paws and effect: The healing power of dogs*. ISBN 0385528566.
8. KARÁSKOVÁ, Vlasta. *Pes a dítě s mentálním postižením*. ISBN 8024409534.
9. MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální služby*. Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-310-9.

Seznam použitých internetových zdrojů:

10. Dítě a pes. *Můj pes* [online]. [cit. 2017-05-12]. Dostupné z: <http://www.mu-j-pes.cz/zivot-se-psem/dite-a-pes-240.html>
11. *Měření teploty* [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné z: <http://www.vetonline.cz/mereni-teploty>

12. Psí pomocníci PRO. *Helppes* [online]. [cit. 2017-06-20]. Dostupné z: <http://www.helppes.cz/psi-pomocnici/psi-pomocnici-pro/>
13. Předvýchova štěněte. *Středisko výcviku vodících psů* [online]. [cit. 2017-06-20]. Dostupné z: <http://www.vodicipsi.cz/main/predvychova.php>
14. Kdo jsme? *Středisko výcviku vodících psů* [online]. [cit. 2017-06-20]. Dostupné z: <http://www.vodicipsi.cz/main/kdo-jsme.php>
15. Poslání a představení organizace: Kdo jsme? *Helppes: Centrum výcviku psů pro postižené* [online]. [cit. 2017-06-20]. Dostupné z: <http://www.helppes.cz/index/>
16. O společnosti Pomocné tlapky o. p. s. *Pomocné tlapky o. p. s.* [online]. [cit. 2017-06-20]. Dostupné z: <http://www.pomocnetlapky.cz/cz/o-spolecnosti-pomocne-tlapky/o-spolecnosti-pomocne-tlapky-o-p-s-2.html>